

—Rjazan T. II, Fig. 5¹⁵⁻¹⁹ und im Westen im Exemplar aus Mainz — Kostheim hat, T. II, sl. 3.¹⁴ Alle angeführten Halsringe sind Elemente des V. Jahrhunderts¹³ und binden sich an die sog. Fürstengräber östlicher¹⁷ und westlicher Prägung.¹⁵ Ihre Herkunft ist aber nicht in Karpatenbassin zu suchen³⁹ sondern im Osten.⁴⁰ Vornehmlich in den Männergräbern, seltener in den Frauengräbern, stelle sie ein Nomadenelement dar als Kennzeichen eines gehobenen sozialen Ranges.⁴¹

Der erste Typ des Armringes stellt Elemente des V. Jahrhunderts dar, wie sie im Gebiet Pannoniens,²⁰ des Donauraumes²¹ und der Ostalpen auftraten.²² Sehr häufig erscheint er auch verfertigt aus Eisen und erhält sich sehr lange.²³⁻²⁴ Auch für dieses Element vertritt der Autor die Meinung, dass seine Herkunft im Osten zu suchen sei. Der zweite Armringtyp stellt eine jüngere Variante der aus Bein verfertigten Armringe dar, wie sie im ostalpinen Gebiet Ende des IV. und Anfang des V. Jahrhunderts getragen wurden.²⁹

Ebenso gehören in diese Zeitspanne die Ohringe, ein untrügliches germanisches Trachtzugehör,³⁰ das eine gotische Hinterlassenschaft darstellt.³² Auch dieses Element reicht über das VI. ins VII. Jahrhundert hinein.³⁴ Diese Ohringe kommen gleichzeitig in verschiedenen Techniken ausgearbeitet vor.³⁵⁻³⁸

Mit Hinsicht auf alle diese Tatsachen nimmt der Autor an, dass dieses Grab der hunisch-gotischen Periode dieses Gebiets angehören könnte.

Seine Behauptung begründet er mit der Tatsache, dass in der angeführten Nekropole ausser diesem Grab noch andere von nicht-slawischem Charakter vorkommen. Aus historischem Blickpunkt könnte der Burghügel seit der Zeit, da die Hunnen Ptuj zerstörten,⁵¹ und bis zur abermaligen Erneuerung der Festung als Grabstätte gedient haben.⁵²

SOCIALNA STRUKTURA NAROČNIKOV «NOVIC» V LETU 1845

Tretji letnik Bleiweisovih Kmetijskih in rokodelskih novic ima na koncu dodana imena deležnikov kmetijskih in rokodelskih novic v letu 1845 prav tako kot prva dva letnika. Seznam obsega na osmih posebej numeriranih straneh 1151 naročnikov, od katerih sem jih 1132 lahko klasificiral, 19 pa je ostalo nerešenih. S strukturo naročnikov, mislim, se vsaj deloma da ugotoviti, kakšen je bil krog tega po 45 letih spet prvega slovenskega časnika, v katerih družbenih slojih je bil najbolj odmeven, koliko so ga brali tisti, ki jim je bil prvenstveno namenjen, torej kmetije in obrtniki, prav tako pa nam ta struktura vsaj nakaže smeri, kamor je dr. Janez Bleiweis usmerjal svojo politično dejavnost in si pridobival svoj krog političnih pristašev. Kratko analizo Novic je v razpravi Razvojne smeri slovenskega novinarstva (gl. Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937 na str. 225—226) napravil že Ivo Lapajne.

Seznam deležnikov, ki sem ga uporabljal, obsega ime in priimek, kraj ter poklic naročnika, če gre za posameznika, ali pa naslov ustanove, društva ali uredništva. Na ta način je opredeljena večina naročnikov, drugi pa imajo samo del teh podatkov, npr. samo priimek, manjka pa kraj ali poklic. Poleg tega je mnogo krajevnih imen, ki so v slovenskem krajevnem imenoslovju zelo pogosta in jih je treba še podrobneje opredeliti, kot recimo Smartno ob Paki, Smartno pod Smarno goro in podobno. Ne dovolj točno opredeljena imena sem razreševal s krajevnimi repertorji ter shematizmi škofij za leto 1845. Kljub temu pa je ostalo nekaj naročnikov, ki jih nisem mogel razrešiti z nobenim pomagalom.

Slovensko ozemlje sem razdelil po takratnih historičnih pokrajinah. Historične pokrajine same sem razdelil na sodne okraje kot so bili od 1855—1918, saj so tudi še najbolj, mutatis mutandis, podobni današnjim občinam. Da bi čimbolj plastično predstavil slovensko ozemlje, sem kot posebni enoti uvrstil tudi Beneško Slovenijo in Prekmurje, čeprav bi po razdelitvi spadala pod Italijo oziroma pod Ogrsko.

Večji problem je bila klasifikacija poklicev. Upoštevati je treba, da so pred dobrimi sto leti poklici pomenili nekaj čisto drugega kot pomenijo danes.

Poleg tega je v obravnavanem seznamu toliko poklicev, da bi bila slika povsem nepregledna, če jih ne bi razbil na nekaj večjih in manj podrobnih grup. Tako sem torej razdelil vse naročnike na deset skupin, kot je razvidno iz tabelaričnega prikaza. Med duhovščino sem uvrstil vse klerike v vsej hierarhični pahljači. Sèm sem uvrstil tudi tiste profesorje na šolah, ki so bili duhovniki. V skupno rubriko sem dal posestnike, kmete ter župane, čeprav to niso homogena enota in je med njimi občutna gradacija. Vendar sem to grupo zaradi večje točnosti razdelil na mestne in kmečke posestnike, ker gre pri posestnikih na območjih mest za lastnike nepremičnin, torej za meščane, ki so mogli biti po poklicu še kaj drugega, npr. trgovci, obrtniki, tudi uradniki; posest hiše se jim je zdela družbeno bolj ugledna. V agrarnih predelih gre vedno za večje ali manjše kmete. Nekateri naročniki so se deklarirali z dvema poklicema. Tu sem, priznam, samovoljno dal prednost poklicu, ki je naveden na prvem mestu, domnevajoč, da je imel naročnik ta poklic za družbeno pomembnejši. Med obrtnike sem uvrstil pisano paleta različnih rokodelskih poklicev, od katerih danes marsikaterega ne najdemo več. V to skupino sem uvrstil tudi nekaj tistih maloštevilnih predstavnikov začetka slovenske industrije, bolje rečeno manufakturistov, kot so bili fužinarji, lastniki papirnic, predilnic, steklarn. Tudi inteligenco sem razdelil v dva pododdelka, namreč na uradniške in svobodne poklice. Med uradnike sem uvrstil vse državne in deželne uradnike, pa tudi grajske oskrbnike in pisarje. V drugo podskupino, v svobodne poklice, pa zdravnike, notarje, kustose. V posebnih rubrikah sem klasificiral učitelje in dijake oziroma študente. V današnjem poimenovanju in družbenem položaju učitelji vsekakor spadajo med inteligenco. V obravnavanem obdobju pa to ni bilo tako, saj so bili učitelji slabo izobraženi in tudi družbeno so prav malo pomenili. Odsev tega so bili tudi njihovi stranski poklici, s katerimi so se večkrat morali preživljati. V rubriko »razno« sem dal različne poklice, za katere mislim, da ne spadajo v nobeno od naštetih skupin. To so orglarji, cerkovniki, pismonoše. Zavedam se, da je ta poklicna stratifikacija precej samovoljna in nepopolna, vendar upam, da le da določeno sliko o socialni strukturi.

Že omenjeni Lapajne je v svoji razpravi naštel, da je bilo med naročniki 605 duhovnikov, 149 kmetov, 30 učiteljev, 31 državnih in deželnih uradnikov, 12 poštarjev in pismonoš, 11 zdravnikov, 14 študentov, 55 obrtnikov, 24 graščakov, 15 graščinskih oskrbnikov, 9 cerkovnikov in organistov, 7 tovarnarjev itd. (Lapajne n. o. m.) Pri primerjanju naročniških seznamov sem ugotovil, da je Lapajnetova analiza precej površna. Predvsem v letu 1843 ni bilo 1005 naročnikov, ampak le 958, torej 174 manj. Od tega je 282 naročnikov z 298 izvodi takih, ki v letu 1845 niso bili več naročniki. Lapajne je uporabil nekoliko drugačno poklicno stratifikacijo, vendar so razlike le bistvene, čeprav se sorazmerja niso preveč spremenila. Tako sem naštel leta 1843 le 569 duhovnikov, ne pa 605, 111 kmetov in posestnikov, ne pa 149, le 16 učiteljev proti 30 Lapajnetovim, toda 39 državnih in deželnih uradnikov ter 85 obrtnikov, medtem ko Lapajne našteva prvih 31 ter drugih 55. Zato je z rezervno jemati tudi odstotno razdelitev, ki jo je napravil Lapajne.

Jakob Richter piše v ČZN (nova vrsta), 3, XXXVIII, 1967, str. 245, da se je naklada Novic še isto leto dvignila od 500 na 800 izvodov. Ne vem, kje je dobil to število, vendar kaže seznam naročnikov, da je morala že vsaj zadnja številka biti natisnjena v okrog 1000 izvodih, ker je samo naročnikov 958. Primerjava z Lapajnetovo analizo pokaže, da se je položaj v bistvu ohranil tudi dve leti pozneje. Tudi razdelitev po poklicih ni preveč različna od moje razdelitve. Po seznamu, ki sem ga uporabljal, je na prvem mestu še vedno duhovščina z več kot polovico vseh naročnikov. Ravno tako ni prevelikega premika v razporeditvi naročnikov po pokrajinah, saj je v prvem letu odpadlo na Kranjsko 52.3 %, na Štajersko 21.1 %, na Primorsko 17.8 %, na Koroško 3.2 % in na naročnike, ki niso bili v mejah slovenskega narodnostnega ozemlja, kar 5.6 % (Lapajne n. o. m.).

Največ naročnikov je v Ljubljani, 118, skupaj z okolico pa 177, torej skoraj tretjina naročnikov Kranjske in desetina vseh. To ni presenetljivo, saj so Novice izhajale v Ljubljani in je mesto že bilo srce slovenskega naroda.

Znatno bolj kot drugje so tu Novice razširjene med različnimi sloji in odstotek duhovščine sorazmerno ni tako visok kot drugod, čeprav je tudi tu največ naročnikov iz vrst duhovščine. Za Ljubljano zelo zastajajo druga administrativna središča, kjer so že bili uradi, šole, več obrtnikov in trgovcev. Od mest in večjih trgov na Slovenskem imajo največ naročnikov: Trst 42 (od tega 24 duhovnikov), Gorica 23 (18 duhovnikov), Celovec 16 (8 duhovnikov), Kranj 12 (3 duhovniki), Idrija 12 (6 duhovnikov), Novo mesto 8 (5 duhovnikov), Postojna 5 (4 duhovniki). Vidimo, da je tudi tu zelo opazen delež duhovnikov. Malo naročnikov pa imata Maribor in Ptuj, ki sta pod močnim nemškim vplivom; obe mesti imata samo po 1 naročnika in oba sta duhovnika. Zastopana sta tudi Dunaj s petimi (od tega trije duhovniki) in Gradec z desetimi naročniki (od tega trije duhovniki), saj je tam študiralo ali službovalo precej Slovencev.

Drugačno podobo daje podeželje. V večini so naročniki duhovniki in to ne samo v administrativnih središčih, ampak po župniških širom slovenskega ozemlja. Takoj na drugem mestu so — razen na Koroškem — kmetje, posestniki in obrtniki, ki jim je bil časnik v glavnem namenjen. Upoštevati je treba, da je bilo slovensko podeželje še brez tradicije časnikov, saj je od Vodnikovih Lublanskih Novic minilo že, 45 let in so bili Slovenci ves ta čas brez svojega lista. Nemško časopisje si seveda ni moglo utirati pot v povsem slovensko, nemščine neuko podeželje. Ovira pri širjenju časnika je bila tudi še dokaj visoka nepismenost, na Kranjskem bolj kot na Koroškem in Štajerskem. Naročnina na časnik je bila takrat odsev družbenega ugleda. Zato je med naročniki tudi več ljudi, ki sicer niso imeli posebnih simpatij do slovenskega narodnostnega gibanja. Kot je ugotovil že Lapajne so se Novice širile v skladu z bolj ali manj povoljnimi gospodarskimi razmerami (Lapajne n. o. m.). Več naročnikov je bilo tam, kjer sta bili obrt in trgovina bolj razviti, s prekupčevanjem in prevozništvom pa so Novice pronikale tudi v bolj odmaknjena področja. Korigirati je treba Lapajnetovo mnenje, da je več naročnikov tudi tam, kjer je bila že kolikor toliko razvita industrija (Lapajne n. o. m.). Poudariti je treba namreč, da je bilo zelo malo, skoraj nič, naročnikov v revirjih in železarskih ali fužinarskih krajih kot so Jesenice, Zagorje, Hrastnik, Trbovlje, Dvor pri Žužemberku, Kropa, fužine v Bohinju. Med vsemi naročniki ni niti enega, ki bi se deklariral za delavca. Temu se ne moremo preveč čuditi, saj je delavski razred šele v prvih zacetkih, razen tega pa je bil tako slabo plačan in z delom preobremenjen, da kljub interesu gotovo ni imel niti časa niti denarja, da bi kupoval časnik. V pronikanju Novic na podeželje in tudi v zelo odmaknjene kraje je imela pomembno vlogo duhovščina, saj je bil duhovnik edini intelektualac na vasi, človek z najvišjim družbenim ugledom; učitelja niti po materialnem in družbenem ugledu niti po intelektualnem nivoju ne moremo primerjati z njim, ker je bil ponavadi slabo šolan in plačan človek.

Zanimivo je, da je bila le v gorenjskih sodnih okrajih ter v sodnih okrajih Idrija, Lož, Vipava, Logatec in v ljubljanski okolici več kot polovica naročnikov posvetnega stanu, povsod drugod so imeli duhovniki absolutno večino. To je bolj vidno na Kranjskem kot pa v drugih deželah, ker so tu ostali poklici mnogo bolj zastopani kot na Štajerskem, Primorskem ali Koroškem. Zelo malo je naročnikov izven duhovščine v dolenskih sodnih okrajih Žužemberk, Kočevje, Velike Lašče, Metlika, Črnomelj, Kostanjevica, Radeče. Podoben rezultat je na Štajerskem v sodnih okrajih Gornja Radgona, Kozje, Vransko, Lenart, Brežice. Sodni okraji, ki imajo več kot polovico posvetnih naročnikov, dajo skupaj 417 naročnikov, kar je več kot tretjina vseh naročnikov ter dve tretjini naročnikov Kranjske. Prav ti so bili tisto jedro naročnikov, na katero se je Bleiweis vsaj v začetkih najbolj opiral. Najbrž ne bom daleč od resnice, če zapišem, da je bil to narodnostno najbolj osveščen del.

Lahko rečemo, da so bile za tiste čase Novice kar precej razširjene tudi v neslovenskih deželah. Zlasti dosti naročnikov je v Istri in po priimkih naročnikov sodeč je bilo tedaj precej Slovencev tudi v današnji hrvaški Istri. Naročniki so bili tudi v Vojni krajini, Slavoniji in v Zagrebu. Dva izvoda sta romala celo v Severno Ameriko, kjer je bil eden od naročnikov misijonar

in znani sadjarski strokovnjak Pirc. Samo en izvod so imeli naročen Beneški Slovenci, in sicer v Sv. Petru pri Čedadu. V drugih deželah je bilo dosti naročnikov med uredništvi in ustanovami, pa tudi med inteligenco več kot med duhovščino.

Med deželami je največ naročnikov na Kranjskem, ki je tedaj že bila osrednja slovenska pokrajina. Tudi strukturno gledano so naročniki najbolj razvejani na Kranjskem. Ostale dežele zaostajajo. Primorska je narodno bolj razvita kot Štajerska in le dejstvo, da je celjski bukvar Geiger naročil 39 izvodov, je Štajerski v absolutnem iznosu dalo prednost. Sorazmerno slabo je zastopana Koroška, kjer je dal sodni okraj Celovec skoraj polovico naročnikov. Tu se še zlasti vidi, da je bila duhovščina na Koroškem skoraj edini nosilec narodnega gibanja. Relativno dobro so se na Koroškem odrezali učitelji in dijaki.

Zanimivo je pogledati, katere osebnosti tedanjega in kasnejšega slovenskega znanstvenega, kulturnega in političnega življenja so bile med naročniki Novic. Naj naštejemo imena samo nekaterih: pesnik France Prešeren, njegov delodajalec in mecen Blaž Crobath, Matevž Ravnikar, zgodovinar Peter Hincinger, tedaj toliko upoštevan pesnik Jovan Vesel-Koseski, jezikoslovec Fran Metelko, kranjski tehant Jožef Dagarin, ki je Bleiweisu izročil Prešernovo zapuščino, ljubljanski župan Janez Hradecky, Peter Kozler, tedaj študent prava na Dunaju, avtor prvega zemljevida Slovenije, poznejši politik Lovro Toman, znani vlivalec zvonov Anton Samassa, zgodovinar Ivan Kukuljevič-Sakcinski, pesnik Anastazij Grün, znanstvenik in politik Dragotin Dežman, štajerski buditelj Oroslav Caf, pisec letaka Kaj Slovenci terjamo? Matija Majar-Ziljski in še mnogi drugi.

Profil Bleiweisovih Novic je vsaj v prvem obdobju zadostil potrebam že s tem, da je bil edini časnik v slovenskem jeziku in je le prinašal tudi politične ter literarne novice, ki so bile zanimive za vse sloje slovenskega naroda.

(Tabele k članku gl. na straneh 85—89!)

Franc Rozman

Sodni okraj	Duhovščina		Posestniki		Obrt. ind.	Trgovina	Inteligenca			Dijaki	Plemstvo	Razno	Ustanove	Brez	Skupaj	%
	mesni	kmečki	meščaki	svobodni poklici			uradniki	Učitelji	uradniki							
Kranjska	18	84	49	28	16	39	18	7	23	9	9	13	621	50,90		
Slov. Štajerska	—	16	43	2	3	6	9	—	1	1	—	4	187	16,24		
Primorska	—	12	4	2	7	13	6	—	1	3	4	8	174	15,45		
Slov. Koroška	—	4	2	—	1	2	4	2	—	—	1	1	48	4,25		
Prekmurje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Beneška Slovenija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Drugo	1	2	3	2	4	10	6	2	2	—	34	4	101	8,86		
Skupaj	137	101	34	94	43	11	27	13	30	48	30	1132				
Odstotek	51,60	11,99	8,77	2,95	8,16	3,73	0,95	2,43	1,17	4,25	2,60					

Kranjska

Sodni okraj

Duhovščina	Posestniki		Obrt. ind.	Trgovina	Intelligence			Dijaki	Plemstvo	Razno	Ustanove	Brez	Skupaj
	mestni	kmetiki			svobodni poklici	uradniki	Učitelji						
4							2					3	4
17		6	8	2	4								43
5	1	1	1		1							2	8
25	2	7	8	3	2	1			2	1	1		54
2		3	1	2	1	1	1				1		11
19	1	7	3		2	1			1	1			36
4		4	1		1				1				11
27		17	6	17	2				5	2			59
38	5	3	9	1	10	12	6	6	6	2	2		118
7	3	1	1	1	3				1				15
5	1	1	2	-1	1		2		1				11
14	1	4	2						1				26
7		1							2				11
6		3							1				11
7		3	1						2	1			12
7		3	1	1	1	1	1		1		1		15
19	1	1		1	2	2	1		1		1		27
4					1					1			4
12					1								14
6					1								11
5					1				2				5
3		3			1		1		1				5
4		1			1				1				5
3		1			1				1				5
4		1			1								5
5		2	1		1		1		1	1			21
8		3	1				2						9
7		3	5										17
10	1	8		1	1						1		22
13		2	1								1		19
6		1									1		8
6		3									1		10
308	18	84	49	28	16	39	18	7	23	9	13		621
		102			55								

Slovenska Stajerska

Sodni okraj	Duhovščina		Posesniki		Obrt. ind.	Trgovina	Inteligenca		Učitelji	Dijaki	Plemstvo	Razno	Ustanove	Brez	Skupaj
	mestni	kmečki	mestni	kmečki			svobodni	uradniki							
Gornja Radgona	6							1							6
Ljutomer	1								1						2
Ormož	1		1						1						3
Ptuj	11		1						1						13
Maribor	15		2		1				2						20
Slov. Bistrica	2														2
Konjice	7		1												8
Slovenj Gradec	10		1				1								12
Šoštanj	4								1						5
Gornji grad	4		2						1						7
Vransko	5					1								1	8
Celje	13		3		40*			1	1	2			3		63
Smarje pri Jelsah	4		1						1	1					7
Laško	4		1		1			2							8
Sevnica	1				1										2
Kozje	10		3			1		1							17
Brežice	4							2							4
Skupaj	102		16		43	2		3	6	9	1		4		187

* Celjski bukar Gelger, ki je naročil 39 izvodov.

Primorska

Sodni okraj	Duhovščina	Posestniki		Obrt. ind.	Trgovina	Inteligenca			Učitelji	Dijaki	Plemstvo	Razno	Ustanove	Brez	Skupaj
		mesni	kmečki			svobodni poklici	uradniki								
Kobarid	6														6
Bovec	3											1			4
Tolmin	9				1										10
Kanal	2														2
Cerkno	5											1			6
Gorica	27	1					1	4				1	1	1	36
Ajdovščina	4	3					1								8
Komen	6	2					1								9
Krmin	2	1								1					4
Sežana	12	3					2								18
Trst	24			2	1		6	2					2	5	42
Koper	8			1											9
Buzet	2			1											3
Motovun	1														1
Poreč															1
Podgrad	4	2					1								6
Pazin	5												1	1	8
Rovinj	1														1
Skupaj	121	12	4	2	13	6	1	3	4	8	174				

Slovenska Koroška

Sodni okraj	Duhovščina	Posestniki		Obrt. ind.	Trgovina	Inteligenca		Učitelji	Dijaki	Plemstvo	Razno	Ustanove	Brez	Skupaj
		mesni	kmečki			svobodni poklici	uradniki							
Celovec	10					1	2	3	2		1			19
Borovlje	2												1	3
Železna kapla	1													1
Pilberk	7													7
Smohor	2													2
Vefikovec	2			1										3
Dobria vas	1		2											3
Rožek	3			1				1						5
Bečjak	3		1											4
Dravograd			1											1
Skupaj	31	4	4	2	2	1	2	4	2	1	1	1	1	48

Hrvatska	15	2			2	1	6	3		1	13		3	46
Cislitvan. dež.	13	1		1		2	3	3	2	1	18		1	45
Ogrska	1			2							2			5
Nemčija						1								1
Srbija											1			1
Italija							1							1
ZDA	2													2
Skupaj	31	1	2	3	2	4	10	6	2	2	34		4	101